

NEPOZNATA IZDANJA
»LOGIKE I ETIKE«
FAUSTA VRANČIĆA

Šime Jurić

Književni rad šibenčanina Fausta Vrančića (1551—1617) izrazito je polihistorijski i nosi sva obilježja takva pisanja.

To Vrančićevo mnogostrano interesiranje za razna znanstvena područja svakako potječe iz dispozicija prirodnih piscu, ali je nesumnjivo u isto tolikoj mjeri i plod njegove humanističke naobrazbe i utjecaja sredine u kojoj se kretao. Sve se bilo zaklelo da ga učini onim što je konačno postao, i prirodni talent, i prve škole, i znanje brojnih jezika, i humanistički ideal »l'uomo universale«, i rodbinske veze, i svojevrsna karijera koju je proživio.

Zahvaljujući ambicijama svoje rodbine, on još »malim djetetom budući« odlazi u tuđi svijet i njemu strane sredine (Ugarsku, Italiju, Austriju) da se što prije iškoluje. Moćnim zagovorima, još sasvim mlad postaje »capitaneus arcis« i upravitelj imanja ugledne vesprimske biskupije, da bi ubrzo zatim, kao pravi, »klasični« humanist prispio na carski dvor, gdje će kao tajnik Rudolfa II petnaestak godina (1579—1594) sastavljati u Ciceronovu jeziku carska pisma i dekrete, a po potrebi i kao »orator« zastupati njegovo veličanstvo u različitim političkim prigodama. Kad mu sav taj dvorski život i spletke političkog svijeta dotuže, on — materijalno opskrbljen — napušta svoje mjesto, jer hoće da se potpuno posveti svojim omiljenim studijama. Vraća se u rodnu Dalmaciju i otud odlazi u Italiju, za koju ga vežu lijepe uspomene iz studentskih dana. Odlučuje da se oženi, ali mu izabranica naglo umire. Pod utjecajem toga događaja i po nagovoru svojih prijatelja priklanja se crkvenoj karijeri.

Vrlo brzo nakon zaređenja, uz pomoć starih veza u Ugarskoj, biva izabran za biskupa ispražnjene čanadske biskupije. Ali njegova pastva neće imati koristi od svoga »pastira«, jer će čanad-

ski biskup gotovo sve do svoje smrti ostati u Italiji i neće vidjeti svoje stolice unatoč strogih posttridentskih propisa o rezidenciji. Boravi ponajviše u Rimu i Veneciji, pišući i izdajući svoja djela. Umro je u Rimu 1617. godine. Prema njegovoj vlastitoj želji, mrtvo mu je tijelo preneseno u Šibenik i otud na otok Prvić, jer je rodna gruda ono jedino trajno što preostaje čovjeku nakon životnih uspjeha i neuspjeha.

Vrančić je, kao što je poznato, autor nekoliko vrlo raznorodnih djela. Na prvom mjestu spominjem njegov poliglotski (peterojezični) rječnik *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum*. Venetiis 1595, koji predstavlja prvi oveći tiskani rječnik hrvatskoga jezika.¹

Iste godine izdao je u Mlecima bogato ilustrirano tehnološko djelo *Novi strojevi (Machinae novae)* Venetiis 1595, s opisima na latinskom i talijanskom jeziku.²

Godine 1606. izlazi mu u Rimu, na hrvatskom jeziku teološko-povijesno djelo *Život nekoliko izabranih divic (Romae 1606)* koje je pisac posvetio redovnicama svoga rodnog šibenika. Npopravljivi filolog, on i uz ovo djelo dodaje kraći članak o prapovisu hrvatskoga jezika. Kao apendiks objavljuje u istom djelu svoju povijesnu raspravu na latinskom jeziku *De Slowinis seu Sarmatis*, koju posvećuje krakovskom kanoniku Krzyszstofu Warszewickom.

Historiografija je, čini se, posebice privlačila Vrančića. Tako se spominje njegovo nedovršeno djelo *Povijest Dalmacije (Historia Dalmatiae)*,³ za koju je zaželio da bude položena zajedno s njime u grob. Vrančićevi biografi (S. Ferrari-Cupilli, Š. Ljubić, K. Stošić i dr.) spominju i druge neke njegove radove: Statut šibenika, polemike s protestantima, rasprave s Tommasom Campanellom, njegov govor što ga je održao nad grobom strica An-

¹ Taj Vrančićev *Rječnik* desetak godina poslije njegova izlaska u Mlecima ponovno je objavio u cijelosti praški benediktinac Peter Loderecker u svom glasovitom *Sedmerojezičnom rječniku (Dictionarium septem diversarum linguarum. Pragae 1605.)*, koji je zapravo tekst Vrančićeva *Rječnika* proširen još riječima na češkom i poljskom jeziku. Zanimljivo je da je Vrančić, u tom praškom izdanju popravio neke pogreške iz 1. izd. i dodao još svoj predgovor pisan na hrvatskom jeziku. Poznanstvo s ovim praškim leksikografom nesumnjivo datira iz doba Vrančićeva boravka u Pragu kao tajnika na dvoru cara Rudolfa II.

² Djelo je autor ponovno prešampao u Mlecima, negdje oko 1615—1616, i tom su prigodom dodana objašnjenja još na tri druga jezika, tako da su komentari »strojevima« pisani sada na lat., talij., španjol., franc. i njem. jeziku!

³ To bi možda mogla biti ona »Historia Illyrica«, koje se originalni rukopis čuva danas u NSBZ; no to nije nikakva zaokružena radnja, nego samo razne bilješke koje je pisac počeo skupljati na gornju temu.

tuna Vrančića i dr. No o tim radovima, koji su ostali neobjavljeni, neće ovdje biti riječi.

Od tiskanih djela do sada je još bilo poznato jedino jedno mletačko izdanje njegovih dvaju filozofskih spisa. To su traktati o Logici i o Etici izišli pod naslovom: *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita*. (Acc.:) *Ethica christiana*, Venetiis 1616; 4°, 79 str., kojima se Vrančić predstavio i kao filozofski pisac. Ovo izdanje izgleda da je prilično rijetko. Na teritoriju Hrvatske, kako se čini, samo NB u Dubrovniku posjeduje jedan primjerak, nekoć vlasništvo Knjižnice Isusovačkog kolegija u Dubrovniku.⁴ (NSBZ ima od novijeg doba fotokopiju toga dubrovačkog primjerka.) Da je djelo rijetko, dokazom je i to što nije registrirano u katalozima velikih svjetskih knjižnica kao što je Biblioteka Britanskog muzeja u Londonu i neke druge. (Nacionalna biblioteka u Parizu ima jedan primjerak.) Tragajući nedavno za djelima hrvatskih latinista u nekoliko velikih knjižnica u Rimu, uspio sam zabilježiti samo jedan potpuni primjerak u posjedu Bibl. Alessandrine i jedan ulomak (tekst Etike) u Bibl. Vaticani.

Utoliko je bilo veće i ugodnije moje iznenađenje kad sam se u istoj biblioteci Alessandrini neočekivano sreo s dva druga dosele potpuno nepoznata izdanja ovih Vrančićevih filozofskih rasprava, skrivena pod nepoznatim Vrančićevim pseudonimom *Yustus Verax Sicenus*.

Radi se nesumnjivo o prvim izdanjima gore spomenutih filozofskih rasprava. Evo njihovih bibliografskih podataka:

Prvo djelo: *Logica suis ipsius instrumentis formata. A Yusto Verace Siceno*. Venetiis, Apud Joannem de Albertis, 1608; 16° 33 f, sa sl. (Bibl. Alessandrina Misc. ant. XV f² 31. 4.)

Drugo djelo: *Ethica christiana. Authore Yusto Verace Siceno*. Romae, Apud. Jo. Batistam Robletum, 1610; 16° 45 str. (Bibl. Alessandrina Misc. ant. XV f² 31.5.)

Za razliku od izdanja iz 1616. koje je u velikoj 8° (odn. 4°), ove su dvije knjižice izišle u sasvim malom formatu (16°) i, čini se, bez korica. Postavlja se pitanje: zašto je Vrančić ova izdanja objavio pod pseudonimom, dok ih je drugi put izdao pod svojim punim imenom. Mislim da je po srijedi bila njegova nesigurnost, kako će javnost reagirati na ove njegove radove. To izbija iz piščevih vlastitih riječi u Predgovoru ovoga 1. izd., gdje izričito izjavljuje kako očekuje da će peripatetici listom dići graju na njega (Video totas peripateticorum scholas contra me insurgere ...) »što je napustio utrži put i uputio se novom stazom ...« itd. Čini se međutim da izlazak Vrančićevih knjižica nije pobudio nikakav veći interes, pa se on u Predgovoru 2. izd. tuži

⁴ Usp. stari zapis na nasl. stranici: Coll. Ragusini Soc. Jesu.

na razne filozofe, koji — zamoljeni da iznesu svoje primjedbe — nisu to učinili ispričavajući se pomanjkanjem vremena. Samo jedan prijatelj, Vrančić ga označava titulom Archiepiscopus, iznio mu je neke svoje kritičke opaske, koje je onda on priključio svome drugom izdanju poprativši ih svojim opširnim odgovorima.

Navodim sadržaj prvih izdanja spomenutih rasprava po njihovim dijelovima:

I. Logika:

Author ad lectorem (Kratok predgovor) — str. 3

Tipus (!) Logica. (Slika pauna raširena repa s upisanim pojmovima iz Logike) — str. 4

Antonius Cornicinus. In Logicam Yusti Veracis. — Theodosius Gradensis In eadem. (Popratni stihovi) — str. 5

Plato. Rationes sunt ... (Tri citata iz Platonovih djela) — str. 6

De Logica. (Općenito o logici i njezinim dijelovima) — str. 7—13

De terminis (O pojmovima) — str. 13—15

De enunciationibus (O sudovima) — str. 15—23

De definitionibus (O definicijama) — str. 23—36

De divisionibus (O logičkim podjelama) — 1. 24—28. sic!

De argumentationibus (O dokazu. Tu se govori i o zaključku) — 1. 28—34 sic!

II. Etika:

Imprimatur (Odobrenje su izdali: Antonius Caracciolus, cler. reg., Thomas Pallavicinus, Bonon. magist., Ludovici Istella Sac. pal. apost. magist.) — str. 2

Ad eruditum lectorem (Predgovor) — str. 3—4

Tekst Etike (str. 5—43). Nije podijeljen na poglavlja već se redom obrađuju »virtutes morales«: vis, charitas, iustitia, fortitudo ... humilitas, castitas, paupertas, uz njih se govori i o njihovim suprotnostima »vitia contraria«, zatim o passiones animae irrationalis seu sensitivae i na kraju o amicitia, magnanimitas i prudentia.

Politica decem praecepta (Posebno dodano deset pravila za kršćanskog vladara koji hoće da dobro upravlja državom) — str. 44—47.

Tekstovne promjene između 1. i 2. izdanja dolaze samo u raspravi o Logici. Tekst Etike je ostao potpuno neizmijenjen.

Prvo i drugo izd. *Logike* razlikuju se već u samim naslovima. Naslov 1. izd. glasi: *Logica suis ipsius instrumentis formata*, a u 2: *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita*, iz čega se odmah može zaključiti da se radi o preradbi. Ostale su razlike: predgovori su u oba izdanja različiti.

U 2. izd. dodana su poglavlja: *De praedicamentis* (djelomično prerađeno poglavlje *De enunciationibus*, zatim poglavlje *De metaphisica* (!) i na kraju poseban dio *Contra Logicam r.d. episcopi Canadiensis (!) ab amici amice observata*. (Vrlo dobre primjedbe nepoznatog kritičara i piščevi odgovori na njih.) Prerađeno je i poglavlje *De argumentationibus* (neki su odlomci preneseni na drugo mjesto, neki ispušteni a neki novododani).

Etiku Vrančić vjerojatno nije mijenjao jer bi u tom slučaju morao ponovno tražiti crkveno odobrenje za tisak, a kad ga je već jedanput dobio, smatrao je da je to potvrda i o vrijednosti djela.

Koje je značenje navedenih Vrančićevih filozofskih rasprava? Teško je o tomu nešto konkretnije reći, na temelju običnoga, bibliografskog analiziranja sadržaja. Za pravilnu njihovu ocjenu trebat će provesti detaljnu analizu komparirajući ih sa sličnim suvremenim radovima. Djela svakako imaju svoju kulturno-povijesnu vrijednost, pa bi bilo vrijedno da se naši mlađi historičari filozofije pozabave njihovom ocjenom. Uprava Biblioteke Alessandrine dozvolila je potpisanomu da načini snimke, pa su one sada dostupne u NSB u Zagrebu.

DIE UNBEKANNTE AUSGABE DER »LOGIK« UND
»ETHIK« VON FAUST VRANČIĆ
(1551—1617)

Zusammenfassung

Auf seiner Suche nach Werken kroatischer Lateiner in einigen Bibliotheken Roms hat der Autor in der Bibliothek Alessandrina zwei bis heute völlig unbekannte Ausgaben zweier philosophischer Beiträge Vrančić entdeckt, die sich verborgen unter dem noch unbekanntem Pseudonym Vrančićs Yustus Verax Sicanus hier befinden.

Beide Werke sind eigentlich die Erstausgaben der unter dem Titel »Logik« und »Ethik« 1616 erfolgten bekannten Ausgabe. Die »Logik« ist aber in der besagten Ausgabe schon 1608 gedruckt worden und die »Ethik« 1610.

Der Autor führt Vrančićs Gründe an, die ihn dazu bewegt haben, die erste Ausgabe anonym zu gestatten. Er hatte Angst vor der Kritik der Peripathetiker, und da diese Kritik dann nicht

erschien, ihn also nicht verurteilte, wurden beide Werke ein zweites Mal gedruckt (1616), und zwar unter seinem Namen mit Beifügungen und Änderungen einzig im Bereich der Logik, was auch durch den Titel der zweiten Ausgabe angezeigt wurde (»neue Logik«) »Logica nova«. Die »Ethik« beließ er unverändert, wahrscheinlich, um nicht erneut die Erlaubnis der Kirche einholen zu müssen.